

**ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ЖУРНАЛИ**
4 ЖИЛД, 1 СОН,

**ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ**
ТОМ 4, НОМЕР 1

**JOURNAL OF
SOCIAL STUDIES**
VOLUME 4, ISSUE 1

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Сабирова Умида Фархадовна
кандидат социологических наук
(Candidate of sociology PhD)

Ижтимоий тадқиқотлар журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
International Editorial Board of the Journal of Social Studies
Международный редакционный совет журнала Социальные исследования

22.00.01–Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент

Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор,
Московский государственный университет
им. М.В. Ломоносова (РФ)
Рожанский Михаил Яковлевич
директор центра независимых социологических
исследований (РФ)

22.00.02–Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи.
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни.
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор
Холбеков Абдуғани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор
Шайхисламов Рафазель Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор,
Башкирский государственный университет
Сабиров Алишер Сабирович
кандидат социологических наук, доцент

Antonio Alonso Marcos
Ph.D, on International Relations (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор
Пермский государственный национальный
исследовательский университет (РФ)
Виктор Агаджаньян
профессор социологии университета
Аризона США

22.00.03–Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Ганиева Маърифат Хабибовна
доктор социологических наук, профессор
Аликариев Нуриддин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор
Stephan E. Nikolov
PhD, Senior Research Fellow,
Institute of Sociology, Sofia
Пармонов Фарход Ярашевич
кандидат социологических наук, доцент

Ли Ци
доктор исторических наук, профессор
Шэньсинского Педагогического Университета
(КНР).
Сухомлинова Марина Валерьевна
доктор социологических наук, профессор
Мичуринского государственного аграрного
университета. (ФГБОУ ВО "МГАУ")
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор,
Казахстанско-немецкий университет

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Каланов Комил “МУҚАДДАСЛИК” КАТЕГОРИЯСИ ВА УНИНГ СОЦИОЛОГИК ТАҲЛИЛИ.....	4
2. Убайдуллаева Раиса СОЦИОЛОГИЯ В XXI ВЕКЕ: ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ.....	17
3. Сейтов Азамат, Сабирова Умида СОЦИАЛИЗАЦИЯ СЕМЕЙ В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД РАЗВИТИЯ МАХАЛЛЕЙ УЗБЕКИСТАНА.....	27
4. Аликариева Аълохон СОЦИАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ВЫСШЕЙ КВАЛИФИКАЦИИ.....	35
5. Каримов Бобир МЕҲР – МУВАФФАҚИЯТ ОМИЛИ.....	47
6. Мадаминов Баходир ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИДА ОММАВИЙ СПОРТНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ.....	55
7. Имомова Нозимахон ЎЗБЕКИСТОНДА ИШЧИ КУЧИ МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЖАРАЁНЛАРИ.....	63
8. Мирзахмедов Хуршид ЁШЛАР ҲАЁТИДА НИЗОЛАРНИНГ СОЦИАЛ ОҚИБАТЛАРИ.....	73
9. Узакова Зарина ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ТЕРМИНА ИНВАЛИДНОСТЬ И МОЛОДЕЖНОГО ВОЗРАСТА.....	81
10. Эрйигитова Лобар А.ҚОДИРИЙ АСАРЛАРИДА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТ ВА ОИЛА МУНОСАБАТЛАРИ ТАЛҚИНИ (“ЎТКАН КУНЛАР” АСАРИ МИСОЛИДА).....	89
11. Мўминов Зокиржон ТАЪЛИМНИНГ ИЖТИМОИЙ АСОСИ ҲАМДА УНИНГ СОЦИОЛОГИК ВА ПЕДАГОГИК ТУЗИЛМАСИ.....	99
12. Амиров Азамат ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРДА “ТАРИХ ФАЛСАФАСИ”ГА БЎЛГАН УСЛУБИЙ ЁНДАШУВЛАР.....	108

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Эрийгитова Лобар Қодировна,
И.Каримов номидаги Тошкент давлат
техника университети
Термиз филиали ўқитувчиси
e-mail: lobarxoneryigitova@gmail.com

А.ҚОДИРИЙ АСАРЛАРИДА ИЖТИМОЙ ҲАЁТ ВА ОИЛА МУНОСАБАТЛАРИ ТАЛҚИНИ (“ЎТКАН КУНЛАР” АСАРИ МИСОЛИДА)

For citation: Eryigitova Lobar Kadirovna, Talk about social life and family relations in the works of A.Kadyri, (On the example of the novel of the past days). Journal of Social Studies. 2021, vol. 4, issue 1, pp.89-98

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2021-1-10>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада А.Қодирийнинг ижодига баҳо бериш орқали бугунги жамиятимиз барқарорлигига жиддий таҳдид солаётган оилавий ажримлар, миллий кадриятлар борасидаги фикрлар, оила трансформацияси, муаммо ва ечимлар ҳақида мулоҳазалар юритилган. А.Қодирийнинг “Ўткан кунлар” асарида ижтимоий ҳаётимиз ҳамда оила муносабатлари моҳирона тасвирлаб берилганлиги ҳақида фикрлар билдирилган. Муаллиф Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романидаги ўзбеклар турмуш тарзига хос кадриятларни биографик усулдан фойдаланиб, очиб беришга, шунингдек, олиб борилган муаллифлик тадқиқотлари орқали жамиятимизда тез-тез учраётган оилавий ажрим ҳолатларини таҳлил этишга ҳаракат қилган. А.Қодирийнинг мазкур асаридаги оила муносабатлари, оилавий тарбия, оиладаги маънавий муҳит, миллий кадриятлар масаласида ўзининг таҳлилий хулосаларини келтирган. Бугунги кунда оилада ота-онанинг маъсуллиги, уларнинг фарзандлар тарбиясидаги ўрни, жамият олдидаги маъсулият ва бошқа айрим жиҳатларга ўз ёндашувини баён этган. Оилада китобхонлик тарғиботи, миллий кадриятларни фарзандларга сингдириш оналар зиммасидаги долзарб вазифалардан бири эканлиги ҳақидаги фикрни асослашга ва таҳлил қилишга ҳаракат қилган.

Калит сўзлар: ижтимоий муаммолар, миллий кадриятлар, оила маънавияти, оилавий ажримлар, оила мустақамлиги, оилада китобхонлик тарғиботи, оилавий муносабатлар.

Эрийгитова Лобар Қодировна
Ташкентский государственный технический
университет им. Каримова
преподаватель Термезского филиала

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЖИЗНИ И СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ТВОРЧЕСТВЕ А.КАДЫРИ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ “МИНУВШИЕ ДНИ”)

АННОТАЦИЯ

В данной статье, оценивая творчество А.Кадыри, рассмотрены семейные разводы, представляющие серьезную угрозу стабильности нашего общества, мнения о национальных ценностях, трансформации семьи, проблемы и пути их решения. Автором высказано мнение о том, что в произведении А.Кадыри “Минувшие дни” мастерски описаны социальная жизнь и семейные отношения. В романе Абдуллы Кадыри “Минувшие дни” автор попытался с помощью биографического метода раскрыть ценности, присущие образу жизни узбеков, а также посредством проведенных авторских исследований проанализировать часто встречающиеся в нашем обществе случаи семейных разводов. В данном произведении А.Кадыри автор привел свои аналитические выводы по вопросам семейных отношений, семейного воспитания, духовной атмосферы в семье, национальных ценностей. Высказано свое мнение об ответственности родителей в современной семье, их роли в воспитании детей, ответственности перед обществом и некоторых других аспектах. Автор попытался обосновать и проанализировать тезис о том, что популяризация чтения в семье, привитие детям национальных ценностей – одна из актуальных задач матери.

Ключевые слова: социальные проблемы, национальные ценности, духовность семьи, семейные разводы, прочность семьи, пропаганда чтения в семье, семейные отношения.

Lobar K. Eryigitova,
Tashkent State named Technical
University after I.Karimov
Termez branch teacher
lobarxoneryigitova@gmail.com

**INTERPRETATION OF SOCIAL LIFE AND FAMILY RELATIONS IN THE WORK OF
A. KADYRI (ON THE EXAMPLE OF THE WORK " PAST DAYS")****ANNOTATION**

In this article, evaluating the work of A. Kadyri, we consider family divorces that pose a serious threat to the stability of our society, opinions about national values, family transformation, problems and ways to solve them. The author expresses the opinion that the work of A. Kadyri “Past Days” masterfully describes social life and family relations. In the novel “Past Days” by Abdulla Kadyri, the author tried to reveal the values inherent in the way of life of Uzbeks using the biographical method, as well as to analyze the cases of family divorces that are often found in our society through the author's research. In this work by A. Kadyri, the author gave his analytical conclusions on the issues of family relations, family education, the spiritual atmosphere in the family, and national values. The author expressed his opinion about the responsibility of parents in the modern family, their role in the upbringing of children, responsibility to society and some other aspects. The author tried to substantiate and analyze the thesis that the popularization of reading in the family, instilling national values in children is one of the urgent tasks of the mother.

Keywords: social problems, national values, family spirituality, family divorces, family strength, promotion of reading in the family, family relations.

2019 йилда ёзувчи А.Қодирий таваллудининг 125 йиллигининг нишонланиши, унинг номида ижод мактабининг очилиши, уй музейининг ташкил қилиниши, адибга ҳайкал ўрнатилиши маънавий ҳаётимизда катта воқеа бўлди. Бу бежиз эмас албатта, фикримизча, адабиёт ва унда яратилган энг сара асарларга замон ва вақт чегарасиздек. А.Қодирий халқимиз маънавиятини юксалтиришга беназир ҳисса қўшган, адабиётимиз равнақини юксалиш томон бурган буюк сўз устаси, миллатпарвар маърифатчидир. 44 йилгина умр кўрган бўлсада, ҳали яна кўп авлодларимиз ҳақли равишда хотирлайдиган ҳамда фахрланадиган ориф инсон эди. Балки, 44 ёш бугунги инсонлар учун ўрта ёш ҳисобланар, аммо А.Қодирий шу ёшида ҳам миллатимиз ва унинг келажаги учун 100 ёки ундан кўп ёшлилар даражасидаги ишни қилиб

улгурган шахс. Қолаверса, А.Қодирийдек халқ ғамида, ватан ва миллатнинг тақдири ташвишида яшаган инсонлар барҳаёт бўладилар, уларни ўлимга маҳкум қилганлар англамаганларки, Қодирийдек шахсларнинг умрлари мангуликка дахлдор ва руҳлари мангу озод ва барҳаётдир. А.Қодирий номи яна қанча-қанча йиллар, яна қанча авлодлари қалбида юксак фахр ва миннатдорлик туйғулари билан яшайверади. Ишончим комил, бундай инсонларнинг 1000 йилликлари ва унданда кўп янги ҳаётлари бор. Ундай шахслар замонларни ва аждодларни авлодлар билан боғловчи маънавиятимиз ва қадриятларимиз буюк дарғалари, кўприклари ва ҳимоячиларидир.

Абдулла Қодирийнинг илк адабий фаолияти 1913 йилдан бошланди, бу ҳақда у кейинчалик таржимаи ҳолида шундай ёзади: “Шу миёналарда бозор воситаси билан татарларда чиқабурғон газетларни ўқиб, дунёда газета деган гап борлигига имон келтирдим. 1913-йилда ўзбекча “Садойи Туркистон”, “Самарқанд”, “Ойна” газеталари чиқа бошлағач менда шуларга гап ёзиб юбориш фикри уйғонди”.²¹ Дарҳақиқат, унинг “Янги масжид ва мактаб” номли илк мақоласи “Садойи Туркистон” газетасининг 1914 йил 1 апрель сониди “Абдулла Қодирий имзоси” билан эълон қилинди [1, – Б.401].

А.Қодирийни замон зайли – сиёсат қурбони бўлишига сабаб, ўтган асрнинг 20-30 йиллардаги жамиятдаги сиёсий вазият эди. Назаримизда, А.Қодирий адибликдан кўра жамиятшуносликка дахлдор инсон. Сабаби, адибнинг қайси бир асарини олмайлик, уларда жамиятнинг энг долзарб ижтимоий муаммолари бадий жиҳатдан моҳирона ёритиб берилган. Қодирий ўзи яратган образлари орқали шундай муаммоларни кўтариб чиққанки, гўёки улар жамият тараққиётига хавф соладиган иллатлар ҳақида огоҳлантиргандек, яна нимадир ечимларни кўрсатгандек бўлаверади.

А.Қодирийнинг “Ўткан кунлар” асари Отабек ва Кумушнинг муҳаббати тарихини сўзловчи асаргина эмас, унинг жуда кўп ўзига хос томонлари борки, биз буни бугунга келиб, чинакам истиқлолга эришгач, эмин-эркин очиқ мулоҳаза қила олмоқдамиз. Шу жиҳатдан, яна бир қарра мустақиллик ҳар жабҳада буюк неъмат эканлигига шукроналик қиламиз. Бугунги авлод шу маънода бахтиёрки, улар ўз тарихини ва қадриятларини, маънавияти ва маърифатини борича ўрганмоқда. Зероки, биздан аввалги қанча авлодларимиз бу улуг неъматдан бебахра ўтганлар. Улар бугунги кунларни орзу қилганлар, шу ҳурлик учун қурбон бўлганлар. Шулар қаторида буюк адибимиз А.Қодирий ҳам бор.

Профессор Собир Мирвалиев ҳам адиб ижодини пухта ўрганиб, Қодирий Ж.Зайдонни ўзининг устози, деб билганини алоҳида таъкидлаб ўтади, аммо у: “А.Қодирий истеъдоди, маҳорати ва тасвирлаш услуби жиҳатидан устозидан анча юқорида эди. Агар Ж.Зайдон тарихни тавсиф этиш йўлидан борса, А.Қодирий уни тасвирлаш, кўрсатиш йўлидан борди. У Ж.Зайдон каби тарихчи-хроникачи эмас, ёзувчи-санъаткор сифатида майдонга чиқди. Бу ёзувчининг новаторлиги эди. Бунинг устига, Ж.Зайдон романлари қаҳрамонлари ўз тили муаллиф нутқида бир овозда характерга келтирса, Абдулла Қодирий романида реалистик эпик насрга хос кўп овозлик устиворлик қилади”, дейди [2, - Б.71-72].

А.Қодирий асос солган буюк адабиёт мактаби бор. Бу мактаб бугун, нафақат, ўзбек романчилигига, балки, бошқа қардош халқлар адабиёти ривожига катта туртки бўлган чинакам маҳорат мактаби эканлигини бугун дунё эътироф этмоқда. Хусусан, яқиндагина америкалик таниқли тадқиқотчи ва таржимон Марк Эдвард Риз “Ўткан кунлар” асарини ўн беш йиллик меҳнати билан инглиз тилига таржима қилиб ўз халқини бу буюк китобни ўқиш неъматига мушарраф қилди. Дунёда нима кўп – китоб кўп. Аммо, таржимон назаримизда Нобель мукофоти сазовор бўлган асарлардан кўра юксак туйғу ва теран қалб билан битилган ушбу асарни ўрганишга интиланган. Бу бизга фахр ва ғурур беради. Яна таржимон эътироф этганидек, А.Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романи Марказий Осиёда ва жаҳон адабиётида ўхшаши йўқ асар. Бу асар миллат руҳини уйғотган, унда ўзбек миллатининг чинакам киёфасини намоён этган ва гўзал тили билан халқимиз маънавий хазинасининг олтин жавоҳирига айлангандир.

Тарихчи Рустам Тожибоев кейинчалик шу фактни аниқлаганки, А.Қодирий ўз асарларида тарихчилар ҳали билмаган ва кейинчалик ҳақиқат, деб аниқлаган баъзи тарихий

фактларни ҳам баён қилган. Масалан, Тошкент беклиги Қўқон хонлиги таркибида бўлган кезлари, яъни бу 1758 йилдан кейинги даврдан токи Россия империяси истилоси – XIX аср 60-70 йилларига қадар алоҳида беклик сифатида бошқарилиб, Қўқон хонлигидаги ва бутун Ўрта Осиёдаги стратегик жойлашуви ва аҳамияти жиҳатидан муҳим бўлган ҳудуд ҳисобланган [3]. Бекликда XIX аср ўрталарида Азизбек ҳукмронлик қилган даврда ҳақиқатдан ҳам, аҳолидан “чаён солиғи” деб номланган солиқ тури олинган бўлиб, бу халқни анча қийнаган, сабаби, чаён кўй-кўзи ёки сигир-бузоқ эмаски, махсус чорвачиликда кўпайтирилса, чаёндан ўша давр зиндонларидаги маҳбусларни жазолашда фойдаланилган экан. А.Қодирий бу ўринда жамиятдаги оғир ижтимоий ҳолатларни, миллат ва Ватан равнақига тўғаноқ бўлаётган ижтимоий иллатларни дадил кўрсатиб бера олди. А.Қодирийнинг асарларини ўзига хос томони бу – ўз ижтимоий мезонлари бордек, назаримизда. Маълумки, инсон барча ижтимоий муносабатларнинг маҳсули. Шундай экан, демак инсонни таҳлил қилиш – ижтимоий ҳаётни инсониятни таҳлил қилиш, демакдир.

Одатда бадий асарларда жамият ҳаётидаги ижтимоий муаммоларни дадил кўтариб чиқиш – бу ғарб адабиётига хос жиҳат бўлиб, у ўзининг 3-4 асрлик тажрибасига эга. Бу борада Франция ёки Италияда XVI-XIX асрлар оралиғида яратилган “Асканио”, “Қизил ва қора” каби асарлар, рус адабиётидаги “Уруш ва тинчлик”, “Ақллилик балоси”, “Анна Каренина” каби ёки XX аср бошларида Г.Монпассан, Э.Хеменгуэй, А.Цвейг, Стендал, Г.Флобер ва яна кўплаб адиблар томонидан яратилган асарларни мисол қилишимиз мумкин.

Фақат бизнинг шарқ адабиётида ижтимоий муаммолар жуда эҳтиёткорлик ва ўзгача эъзоз билан, латиблик билан керакли жойда очикча эмас “коса тагида ним коса” кабилида жимгина, аммо катта маънолар уқиш мумкин бўлган маҳорат, билан бадий бўёқларда асар қаҳрамонларининг образлари орқали ифодалаб берилган. Қардош халқлар адабиётида Лев Толстой, Достоевский, мактаблари бўлгани сингари бугун А.Қодирийнинг ҳам ўз услуби ўзига хос бугунги авлод ҳақли равишда фахрланиб ўргана оладиган ижод мактаби борлиги ҳақида ва бундай ижод бир миллат, бир минтақа доирасидан чиқа олган, дунё ва, айниқса, шарқ адабиётида ўзига хос мавқега эга эканлиги ҳақида энди баралла айта олаяпмиз. А.Қодирий ўзи таъкидлаганидек, “...мозийга қайтиб иш кўрмоқ ҳайридир” [4] Қодирийнинг мазкур асари орқали тарихимизнинг энг зиддиятли даври ва ижтимоий ҳолати моҳирона очиб берилган. Биз тарихни нима учун эслаймиз ёки ўрганамиз? Албатта, бугунимиз ва келажагимиз учун, йўл кўйилган хатоларимизни вақтида англаш, ўзимизга ва келажак авлодларимизга сабоқ бериш учун, токи хатоларимиздан сабоқ чиқарайлик, авлодларимизга ҳам бундай ибрат зарурлигини англаймиз. Тарихи йўқ инсон – ўзлигини билмаган инсондир. У замонавий қулдир, манкуртдир. Тарихини унутган жамият ривождан маҳрум жамият, хотирасиз қалблар эса ўз ҳаётбахш обихаётидан, ўз сарчашмаларидан узилиб қолгандек. Ана шу маънода қараганимизда, А.Қодирийнинг мазкур асари ҳақида ҳам юқоридаги хулосаларни айта оламиз. А.Қодирий ушбу асари орқали ўзлигимизни, миллий қадриятларимизни, оила муносабатларидаги энг муҳим жиҳатларни қаҳрамонлари орқали таҳлил қилгандек, гўё.

Назаримизда, ҳақиқий ижодкор ўзини ўраб турган оламдан, атрофида уни ўраб турган одамлардан, ўзининг кўнглидан, руҳиятидан олганларини бошқаларга етказиш учун ёзади. Бундай ижодкорларда эса қалб бедорлиги борки, бу ғофиллик лаззатидан воз кечиш, бедорлик тожини кийишдир. Тарихимиздан маълумки, бундай бедор қалблар замон силсилалари сабаб тарқоқликдан мудраб ётган буюк тамаддум бешигига уйғониш саодатини берган, қайтадан тараққиётга ундаган. Бизнинг халқимиз азалдан ғурури ва маънавияти уйғоқ миллат бўлган. Бундай уйғоқлик миллатимиз томирида, виждонида ва қонимизда энг азалдан – илк тамаддумимиз даврлариданоқ, мавжуд бўлиб келган. Дунё тараққиёти эса яратиш ва бунёдкорлик ишқида, уйғоқ ва бедор халқларга насиб қилганлигига кўҳна тарих гувоҳлик беради. Қолаверса, ҳар бир даврнинг ўз ижтимоий муҳити, ижтимоий муносабатлари, ўз ҳикмати, ўз зафарлари қўлга киритган ютуқлари ва яна демакки, ўз муаммолари бор. Буларни ҳис қила билиш, кўра олиш маълум бир муаммоларга ечим топа олиш, уқий олиш ва ёза олиш аслида ижоддир. А.Қодирий эса шубҳасиз шундай ижодкордир.

Инсонлар кўнглида эзгулик ва ёвузлик, гўзаллик ва хунуклик, улуғлик ва тубанлик, яъни мажозий тарзда таърифланган қадим тамойил – шайтон ва раҳмон ўртасидаги кураш масаласи қанча-қанча замонлар ўтдики, ҳамон эскирмай келади, бу жараёнда шакл, қиёфа, исм ўзгариб, янги ижтимоий даврга мослашиши мумкин, лекин мазмун ва моҳият ўзгармайди. Одамлар кўнглида озгина бўлсада, эзгуликка, шафқатга ва меҳр-муҳаббатга эҳтиёж турар экан, минг афсусларки, буларга қарши хавф-хатар бор экан, ҳақиқий ижодкорга иш топилаверади. Чунки, адабиётнинг бош мақсади – бу жамиятни тарбиялашдир. Адабиёт инсонга ўз қалбини, ўз илдизини, ўз моҳиятини эслатиб туради, бундай илдиздан узилган тараққиёт эса таназулга кетишлиги муқаррардир. Ижодкорлик – бу даҳлдорлик эканлигини А.Қодирий чуқур англаб етгани учун ҳам унинг “ўткан кунлар”и ёзилгандек назаримизда.

“Ўткан кунлар” 1919-1924 йилларда ёзиб тугалланган. Ўша давр тарихий тараққиёти ҳақида гап борар экан, мазкур асарни Қодирий бежизга ёзмаганлигини ва асарда жуда катта ижтимоий муаммоларни кўтариб чиққанлигига, аксарият ҳолатларда эса, асар воқеаларини ифодалашда ўзига хос усулидан фойдаланганлигига амин бўламиз. Асарнинг бошидаги ва охиридаги жумлалари адибнинг асар ёзишдан кўзлаган ҳақиқий мақсадини кўрсатади: асар бошида “..1269- инчи ҳижрия, далв ойининг 17- инчиси, қишки кунларнинг бири, куёш ботқан, теваракдан шом азони эшитиладур...” [5]. Қишнинг маҳзун тунлари узун ва совуқ кунларининг танланиши ҳам бежизга эмасдек. Чунки, жамият ҳаётида ана шундай маҳзунлик, совуқлик яна бир қатор ижтимоий ва хатарли иллатлар мавжуд эди, советлар ҳокимияти ўрнатилиши билан истебдоднинг яна бир янги босқичи бошланган эди. Роман охирида эса “...ўзбек ойим қора кийиб таъзия очди”. Бу таърифлар билан А.Қодирий асарни ёзган вақтидаги юртимиздаги вазиятни таърифламоқчи бўлгандек. Сабаби, 1917 йил февраль воқеаларидан кейинги даврда, яъни Россияда қарийиб 300 йилдан кўпроқ давом этган монархия тузуми йўқолишидан, унинг чекка мустамлакаси бўлган Туркистон халқлари ҳам янги ҳаётдан – Хуррият ва Озодликдан умидвор эди. Аммо, миллат раънақи раҳнамолари бўлган маърифатпарвар-жадидчилар таъсиридаги халқимизнинг советлар бошлаган ислоҳотидан барча умидлари сўнди, уларнинг ижтимоий тенгликни тарғиб қилувчи, амалда эса фақат террор ва тоталитар тартибдан иборат давлат тузимлари юртимиз бошига янгидан-янги ва аввалгилардан минг чандон қабоҳат ва қирғинларни бошлаган сиёсатни олиб келди.

1919 йилдан бошланган “ҳарбий коммунизм”, “озиқ-овқат развёрзкаси”, “национализация” каби сиёсатлари юртда очарчилик ва вайронагарчиликни қарор топдирди, миллий давлат бошқарувига хос жиҳатлар бутунлай тугатилди, миллий кадрлар, маънавият ва динимиздаги муқаддас тушунчалар таъқиб қилинди, ўз халқи эрки ва озодлиги, иймон ва эътиқод ҳурлиги ҳимоясига отланган Ватаннинг минглаб ўғлонлари “босмачи” дея қораланди. А.Қодирий асардаги Кумуш образи орқали Ватан образини ифодалангандек, гўё. Отабек эса Ватан ўғлонлари образи. Асарнинг бош ғояси, Ватан ўғлонлари ўз ватанларини душман хавф-хатаридан сақлай олмади – Отабеклар ўз Кумушини сақлай олмади, деган ғоя. Асарнинг бошида Кумушни адиб дастлаб хаста ҳолатда тасвирлайди. А.Қодирий буни рамзий маънода тасвирлагани аниқ, чунки ўша даврда юрт хаста эди, хонликлар давридаги тарқоқлик юртни қоқоқлик ботқоғига ботирган эди, бир пайтлар аждодлари дунё тараққиёти тамал тошини кўйган миллат мудроқ ва эзгин ҳолатда эди.

Асарнинг охирида А.Қодирий Кумушнинг ўлими бу Ватаннинг ўлими, деб азият чеккан. Кумушнинг ўлими бу яқка унигина фожиаси эмас, у яшаган муҳитнинг фожиаси – у ижтимоий моҳиятга эгадир. Чунки, ижтимоий муносабатлар мавжуд ақидалар ва жамиятнинг кўзгусидир. А.Қодирий айнан ана шу фожиалардан авлодларини огоҳ қилмоқчидек, тараққий топмоқлик шарт – бир тан , бир жон бўлиб ҳаракат қилмоқлик, ватан билан ўзни бир бутунликда, деб билмоқлик, йиллар йиғини умр эмас, балки ватанга нафи теккан кунинг умр, демоқчидек. Яна бир ғоя бор – Кумушнинг ўғли Ёдгорбек тирик, демакки, Ватан келажагидан умид бор, дегандек. Кумушдан қолган Ёдгорбек ва унинг фарзандлари тақдири ҳақида ёзар экан, А.Қодирий – ундан икки ўғил қолган бўлиб уларнинг бири Марғилонда шўъролар орасида, иккинчиси эса “босмачи” дейилганлар томонида, деб ёзади. Совет тузуми оғани – инига, бир-бирига қарши кўйди, демоқчидек бўлади.

Асарда Отабек номидан давлат бошқарувидаги баъзи қоқоқликлар, уни Шамай юртига савдогар сифатида сафар қилган чоғидаги фикрлари орқали баён қилинади. 1852 йилда Тошкентдан бошланган ва тарихимизда “қипчоқ қирғини” номи билан қирган воқеа орқали эса Қўқон хонлигидаги қоқоқликни, бошқарувда ўтирган Худоёрхоннинг бошқаруви даврида ўз фуқаросини уруғга, қабилага ажратиши қандай салбий оқибатларга олиб келганлиги кўрсатиб берилди. Бунда, адиб давлат бошқарувида миллатлараро тотувлик ва толерантлик тушунчаларининг аҳамияти нақадар муҳим эканлиги ҳақидаги фикрларини баён қилгандек, гўё.

Ҳар галгидан фарқли, бу йил дастлаб “Ўтган кунлар” ўрнига Исҳоқхон Тўра Ибротнинг “Меъзон ус-Замон “ (Замон тарозуси) асарини ўқиб кўрдим. Асар яхши ёзилган. Аммо, бу асардан “Ўтган кунлар” дан олган лаззатни ола олмадим. Ўзимни эски, энг қадрдон дўстига ҳиёнат қилган инсон сифатида кўрдим, ўзимдан норизо бўлдим, кўнглим йиғлади. Яна китобни кўлга олиб деярли ёд бўлиб кетган сатрларни варақлар эканман, ҳаётимнинг ўтган даври манзаралари кўз ўнгимдан ўтди. Бу гал асардан бошқа бир жиҳатларни қидирдим ва ҳар галгидек қидирган жиҳатларимни кутганимдан кўп топа олдим, адибнинг чин маънодаги мақсадини яна бир қарра англагандек бўлдим. Бу гал ҳам янги жиҳатларини топдим. Назаримда А.Қодирий “Ўтган кунлар”да ўз таъбири билан айтгандек, “.. хонлиқнинг қаро кунларидан ўзбеклар турмушидан тарихий роман...” [6] бежиз ҳикоя қилмагандек, адиб бу асарида ўша даврданоқ жамият ҳаётига катта ҳавф солиб келаётган оила ва турмуш муносабатларида кўзга чалинаётган баъзи ижтимоий иллатлар ҳақида, унинг салбий оқибатлари ҳақида огоҳлантираётгандек, баъзи мулоҳазаларида эса унинг ечимларини кўрсатаётгандек, гўё.

Умуман, юртимизда Рус чоризми истилосидан кейин миллий қадриятларимиз ва қадриятларимизнинг ажралмас қисми бўлган – оила қадриятлари ва оила муносабатларимизга соя сола бошлаган жиҳатлар кўрина бошлаган. А.Қодирийнинг дастлабки ёзган асари “Жувонбоз” ҳикоясида ҳам, оила қадриятлари ва бу қадриятларнинг бузилиши жамият ҳаётига қанчалик зарарли эканлиги ҳақида гап боради. Ҳисоб-китоб ва фақат манфаат илинжида оила қуришлик ва унинг салбий оқибати танқид қилинади. Ўтган аср бошларидаёқ, юрт маърифатпарварлари – жадидчиларимиз ижтимоий муносабатларимизга кириб келаётган салбий жиҳатлардан ташвишга тушганлар. Ёзган асарлари билан гўё авлодларни катта маънавий ҳавфдан огоҳлантирмоқчи бўлганлар. Акс ҳолда, А.Авлонийнинг “Туркий гулистон ёхуд тарбия” асари, А.Фитратнинг “Оила”, М.Бехбудийнинг “Падаркуш”, Чўлпоннинг “Кеча ва кундуз” асари ва яна қанча бошқа асарлари ёзилмаган бўларди.

А.Қодирий “Ўтган кунлар” асарида оила қадриятларини ўз қахрамонлари образлари орқали катта маҳорат билан очиб бера олди. Адиб шу билан бирга оилавий муносабатларнинг илдизи, аввало, жамият тарақиётига бевосита таъсир этадиган жиҳат эканлигини уқтирмоқчи бўлгандек, гўё. Асарни ўқир эканмиз, А.Қодирий кўз ўнгимизда, чин маънодаги маънавияти бутун, миллий ва ислом қадриятларини, ўзи яшаётган жамият муаммоларини мукамал билган адиб сифатида, гавдаланади. Асар воқеалари оила шароитидаги доимий ижтимоий муаммолардек, турмуш иқир-чиқирларидек кўринади. Аммо, бу муносабатлар заминиде жуда катта –ҳаёт ҳақиқати борки, айна шу жиҳат жамият, инсонлар ўртасидаги муносабатларнинг меъзонидир.

Асардаги образлардан Кумушни асар бошида ота-онасининг якка ва ёлғиз ҚИЗИ сифатида кўрамиз, кейинчалик у Отабек учун севиқли ЁР-ХОТИН, Тошкентлик Юсуфбек хожи ва Ўзбек оймга суюқли КЕЛИНГА айланди, кундоши Зайнаб учун – унинг назарида РАҚИБ сифатида ва яна бир неча мақомда намоён бўлади. Шулар ҳақида мулоҳаза юритиб, Кумушга раҳмим келади. Унинг елкасидаги маъсулиятлар кўп – фарзандлик маъсулияти, келинлик мажбуриятлари, хотинлик, ва яна бошқа-бошқа маъсулиятлар. Шулар ҳақида ўйлар эканман, бир ҳақиқатни тан олгим келади: аслида бизнинг ўзбек аёлларимизнинг барчаси ҳам бутун ҳаётлари давомида шундай мақомларда бўлишликни ҳамда ўз бошидан кечирган ва бу мақомларни барчасини бажармоқликни ўзларига шараф, деб билганларку? Бизнинг оила қадриятларимизда қизларимиз вояга етгунча қиз, бирор кишига унаштирилгач қаллик, тўйдан

кейин келин, фарзанд кўриб она бўлгач, хотин, ҳаётларинингмаълум бир вақтига келиб, қайнона, набиралар кўриб кексайган чоғларида буви бўлишлик ва бошқа мақомлардир. Оилавий қадриятларимизда бу мақомлар қадимдан бошлаб мавжуд бўлиб келганку?

А.Қодирийнинг асари бош қаҳрамонларидан бўлган Кумуш оиласида олган чиройли тарбияси сабаб, бу мақомларини барчасини рисоладагидек, адо этди. Ҳатто, ҳали Кумушни кўрмасдан, уни “анди” га чиқарган Ўзбек ойимни ҳам эътибори ва меҳрини қозонишга эриша олди. У маънавий ҳаётимизнинг ва оила қадриятларимизнинг ажралмас қисми бўлган исломий ва оилавий урф-одатларимизни яхши билганлигидан Отабекнинг уйланишидан кейин ҳам кундоши Зайнаб билан муносабатларини яхши бўлишига, ҳаттоки, Отабекни ҳам шундай муроасага – адолатлиликка даъват қилгандек, гўё.

Аммо, нега унда Зайнаб Кумушни заҳарлади? Кумушнинг қалбида бирор қаролик ҳолати йўқ эдику? Оила осойиши учун у рашкини ҳам сақлай олди. Аммо, Отабек икки хотин ўртасидаги адолатни бир хилда ушламаганлиги сабаб, Кумушни ўлимига олиб келмадимикин? Айнан Отабекнинг шу аҳди, Зайнабнинг қўлига заҳар тутқазди. Шуларни ўйлар эканман, ҳар галгидек Отабекдан, унинг қайсидир жиҳатларидан норозилигим ортади. Ота-она розилигисиз бошқа бир шаҳарда ўз истагича уйланишлик, бизнинг оила қадриятларимизга ёт ҳолат эдику? Адиб бу билан ота-она ризолиги билан иш кўришлик азалдан қадрият даражасига кўтарилганига ишора бермаяпдими? Аммо, бугунги оила кураётган ёшларимиз билан таққослаганда, жуда катта фарқни сезамиз. А.Қодирийни бугунги ёшларимиз қанчалик билишади? Қанийди, буюк бобомиз мақсадини бугунги авлодларимизнинг барчалари ҳам теран тушуна олсалар?

“Ўткан кунлар” сингари бақувват асарларни ўқиб сабоқ олсалар. Ҳар бир авлоднинг ўзининг меъзолидаги Қодирийси бўлса, ёки қайта-қайта ўқилса ҳам, ҳар сафар янги сабоқлар ола оладиган ўз “Ўткан кунлар”и бўлса. Бугунги тарбиядаги нохуш иллатлар камайган бўлармиди, оила салтанатини ундаги аъзоларнинг ҳар бирида оила қургандан кейин маълум бир маъсулият ва вазифалар, бурчлари бор эканлигини, оиланинг муқаддаслигини, оила жуда катта ижтимоий тарихий вазифани бажаришини англаган бўлишармиди? Фарзандлар олдидаги бурч, жамият олдидаги маъсулият тушунчаларини ўз вақтида англаб етгучилар кўпаярмиди? Оила қургач арзимас сабаблар билан уни барбод қилиб ажрашиб кетаётганлар камайрмиди?

Бугунги ёшларимиз кўпроқ китоб ўқишлари керак. Чунки, китобгина инсонга энг содиқ дўст, беминнат ёрдамчи, ҳар қандай муаммоли вазиятда ҳам маслаҳатчи бўла олишини фарзандларимизга тарғиб қилишдан чарчамаслигимиз керак. Буни, шунчаки, гап ва чақириқлар билан эмас, амалий намуна билан амалга оширишгина натижа бериши мумкин.

“Ўткан кунлар”дек асарларни фарзандларимизга ўқиб берсак, маънавиятимиз, маданиятимиз ва оила қадриятларимизни бугунги авлодга ўргата олсак, оиладаги вазифаларимизни - асослашга уринганимиз турли мақомларимизни теранроқ англаб иш кўрсак, мақсадимизга етишишимиз шубҳасиз.

А.Қодирий асаридаги ҳар бир сўз ҳар бир ҳолат ўз ўрнида ишлатилган. Асардаги кичик бир деталлар ҳам катта мазмун очиб бериши мумкин. Асардаги бир ҳолат диққатимни тортади: Кумуш Отабекка мактуб ёзганида сочларининг тукларича салом йўллашини билдиради. Бир қарашда, бу ўхшатиш бироз кўполроқдек туюлади. Аммо, чуқурроқ мулоҳаза юритсак, ёзувчининг маҳоратига тан бермай илож йўқ, сочдан кўра майда соч туклари инсонда кўп эканлиги, демакки, соғинч саломининг соғинчлилик даражасини адиб шу жумлалари орқали ифодалаш билан, Кумушнинг ҳолатига ўқувчини олиб киргандек бўлади. Бизда момоларимиз оила қургач, оила устуни, деб турмуш ўртоқларини билганлар ва ўзлари тарбиялаётган фарзандларга ҳам отанинг оилада ва фарзандлар ҳаётида ўрнини нақадар муҳим эканлигини сингдирганлар. Оилада эркакнинг сўзи, қарори шу оила мустаҳкамлигининг асосига айланишини қоида, деб билганлар. Бугунги кунда ажрим ёқасига келиб қолган айрим оилалардаги сингари оилада эркак ўрнига беписанд бўлмаганлар, ҳақ-ҳуқуқда тенгликка даъво қилмаганлар, оила сирини сақлаганлар, идорама-идора, ёхуд судга бориб шикоятбозлик қилмаганлар, оила мустаҳкамлиги асоси, аввало, аёлларнинг тадбиркорлигига боғлиқлигини

яхши идрок қилганлар, борида шукуроналикда, қийин вазиятда сабр-қаноатда бўлиб, айнан шу жиҳатни ўз фарзандларига ҳам ўргатганлар.

Асардаги уйланиш борасидаги Отабекнинг мулоҳазалари, аёлларга бўлган муносабатини, оила тарбиясидаги меҳмонга ва мезбонга муносабат борасидаги ўзига хос кадриятимизни адиб асарида Отабекнинг Марғилонга келганининг дастлабки кунларидан бирида, уни меҳмондорчиликка таклиф қилиш учун келган Раҳмат билан уйланиш борасидаги суҳбатлари орқали кўрсатиб берган. Бунда, Отабек Раҳматнинг уйланиш борасидаги ўз мулоҳазаларида уйлангандан кейин хотининг табиатингга мос келмаса ... бунчалик оғир жиҳат йўқдир, деган фикрига жавобан самимият билан ўз мулоҳазасини айтади: “сўзингизнинг тўғрилигига шубҳа йўқ, деди, аммо, шуни ҳам кўшмоқ керакки, оладирғон хотинингиз сизга мувофиқ бўлиши баробарида эр ҳам мувофиқ уққутабъ (таъбига мос) бўлсин” [7].

Отабекнинг бу фикрлари орқали унинг оила қуриш ва эр-хотин ўртасидаги никоҳ масалаларига қанчалик катта маъсулият билан қараганлигини, ёки оила салтанатини бунёд этиш ниҳоятда нозик масала бўлишлиги, шу билан бирга никоҳнинг муқаддас ва умрбод бўлишлиги ҳар икки томоннинг, яъни аёл ва эркакнинг бир-бирига мос келишига боғлиқ эканлиги ҳақидаги мулоҳазалари диққатингизни тортади. Яна, Отабекни меҳмонга таклиф этиб келган кишиларга у Марғилонни ҳали яхши билмаслигининг сабаби унинг бу ерга биринчи марта келишлиги эканини изҳор қилиш билан Отабек меҳмон одоби – унинг мезбонни оғринтирмасликка уриниш ҳолати, деб қараш мумкин. Бундай меҳмонновозликка хос жиҳат бизда менталитет даражасига кўтарилган жиҳатимизку, аслида.

Оилавий ажримларнинг бугунги статистикаси таҳлилига эътибор қилсак, ажралишларнинг энг катта сабаби сифатида оила қурган жуфтликларнинг маълум бир вақтдан кейин арзимаган жиҳатларни баҳона қилиб – характеримиз тўғри келмади, деган ваз билан никоҳларини яқунлашлари жамият учун катта салбий оқибатларга олиб келаётганлигига амин бўламиз [8]. Шу маънода, бизни бир жиҳат ўйлантиради: бугунги ёшлар аксарият ҳолларда оила қуриш борасида аввалгидек ота-онанинг раъйи билан эмас ўз танловлари билан оила қурмоқдаку? Нега унда, ажримлар кўп? Ўтмишда эса бундай имконият бўлмаган, ажрашиш ҳолатига эса катта фожиа ва бутун авлод-аждодлар учун иснод сифатида қаралган, турмушидан ажрашган кишиларни атрофдаги ижтимоий муҳит – жамият ҳам яхши маънода қабул қилмаган.

А.Қодирий Отабек образи орқали анашу ҳолатни айтмоқчи эмасми? Оила масаласига бундай муносабат билан қараш, яъни аёл ва эркакнинг тенгҳуқуқлилиги масаласи – биз бунинг бугун гендер тенглиги дея номлаганимиз аслида бизга ғарбдан кириб келган жиҳат эмаслигини, бизнинг А.Қодирийдек маърифатпарварларимиз бунинг ўтган аср ибтидоидаёқ яхши англаб етганлигига амин бўламиз. Асарда оила ва ундаги эр-хотин муносабатлари, айниқса, аёлларнинг жамиятдаги ва оиладаги мавқеи масаласини, сўзамол адибимиз хотинбоз Ҳомид образи орқали жуда катта маҳорат билан очиб берганки, бунда А.Қодирийнинг ўзигагина хос услубига тан берасан киши. Отабекнинг аёл ва эркакни ҳамкорликда бир-бирига мувофиқ келиб, оила қуриши фикрига қарши Ҳомид ўз эътирозини шундай билдиради: “... хотинга мувофиқ бўлиш ва бўлмасликни унча кераги йўқ,- деди – Ҳомид эътирозланиб,- хотинларга “эр” деган исмнинг ўзи кифоя... аммо жиян айтганидек... хотин деган эрга мувофиқ бўлса бас.” [9].

Асарни бу жиҳатларини таҳлил қилишимиз сабаби бежиз эмас. Чунки, оила қуриш борасида ўтмиш ва бугунги кундаги ҳолатларда ўзгариш кам. Бу, албатта, биринчи навбатда халқимизнинг катта жасорати ва матонати билан боғлиқ, қайсики халқимиз советлар даврида миллийликни бутунлай йўқотишга урунишлар бўлишига қарамай, анъана ва кадриятларимизга гўёки янгича жиҳатлар сингдирилишига ҳаракатлар қилинган бўлмасин, сиёсат ва замон зайлидаги катта пўртаналардан ўзлигимизни, демакки, оила кадриятларимизни омон сақлаб ўта олди. Лекин, бу бус-бутун бешикаст сақладик, дегани эмас, унда айрим зарбалар ва йўқотишлар бўлдик, мана орадан салкам 130-150 йиллар ўтиб ва яна муҳим омил халқимиз ўз истиқлолига эришганлиги омилидан ўша йўқотишлар ёки емирилишлар ўрнини тўлдиришга уринаяпмиз, гўё. Оиланинг муқаддаслигини сақлаш, оила

бу жамият ва унинг аъзолари ўртасидаги муносабатлар шаклланадиган, авлодлар бардавомлилигини таъминлайдиган маскан. Ёки унинг акси ҳам бўлиши мумкин [10]. Назаримизда, мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотларнинг ижтимоий соҳага тааллуқлилари ва айниқса бугунги кунда оила институтини мустаҳкамлаш борасидаги сиёсат фикримизга далил бўла олади.

Орамизда бугун ҳам “Ўткан кунлар” даги Ҳомидга ўхшаш инсонлар, афсуски, топилади. Демак, бу борадаги баҳсларимизга ҳам ҳали-ҳануз нуқта қўя олмаймиз. Энг ачинарлиси, бундай қарашларнинг айрим ёшлар орасида ҳали ҳам мажудлиги. Шулар ҳақида мулоҳаза қилар эканмиз, А.Қодирий ўз асари орқали оила кадриятларини тарғиботчиси, хаттоки, айрим ҳолатларда оилавий муносабатлардаги айрим жиҳатлар, ажримлар ва низоли ҳолатлар жамият осойишталиги, барқарорлиги ва фаровонлигига, бардавомлилигига жиддий хавф солиши мумкинлиги ҳақида огоҳлантираётгандек, ўз халқи ёшларини мудроқликдан хушёрликка чақираётгандек, бўлаверади. Оилада ҳар бир аъзонинг ўз вазифаси балки жамият олдидаги маъсуляти борлигини уқтирмақчи бўлаётгандек, бўлаверади. Бугунги ёшларнинг барчалари ҳам оила кадриятлари масаласида етарли билим ва тушунчага эга эмас. Бунга эса биз катталар – ота-оналар айбдормиз. Бугунги ота-оналарнинг аксарияти, тўғрироғи оила меъзолида таърифласак, қайнона-қайноталарнинг аксарияти советлар тузуми даврида тарбияланган авлод вакиллари. Ўтган тузум давридаги тарбиянинг бош мақсади эса, бутунлай бошқа мақсадга хизмат қилишга йўналтирилган эдики, шу мақсадга эришиш йўлида, аввало, халқимиз маънавиятининг ажралмас қисми бўлган оила кадриятлари ва миллий урф-одатларимизни йўқ қилишга уринишлар бўлди. Маънавиятимизнинг бизнинг халқгагина хос бўлган юксак жиҳатларида никоҳнинг биринчи мақсади – одам наслини кўпайтиришдир. Шунинг учун, уйлангандан кейинги даврда чилла сақлаш ҳолатлари мавжуд бўлган, айниқса, ҳомиладорлик пайтларида бўлажак оналар эҳтиётланади. Бунга ўхшаш яна кўплаб мисолларни келтириш мумкин [11].

А.Қодирийнинг “Ўткан кунлар” асарида адиб халқимизнинг маънавий кадриятларида, демакки, оила кадриятларида муҳим ҳисобланган оиладаги китобхонликни тарғиб қилгандек, гўё. Отабек ва Кумуш суҳбатларида, аниқроғи, ҳар иккиси ҳам қийин вазиятда қолган пайтларида китобга мурожаат қилиб, ундан юпанч ва муаммосига ечим топганлиги ҳақида ёзади. Умуман, А.Қодирийнинг барча асарларида ҳам китобхонлик тарғиботи ҳақидаги қарашлари мавжуд. Бугун шулар ҳақида фикр юритар эканмиз, оила тарбиясида ота-она томонидан фарзандларга китоб ўқиб беришлик, уларнинг келажаклари учун қанчалик катта аҳамиятга эга эканлигини англагандек, бўламиз. Ота-оналар бизнинг оила кадриятларимизда бола онгига китобнинг мўъжиза эканлигини, дунёда энг катта нажот эса – маърифат эканлигини ва бу маърифатга китоб ўқиш орқалигина эришиш мумкинлигини, уларнинг ҳаётларининг илк босқичлариданоқ, сингдиришлари зарур эканлигини ўз вазифалари, деб билишлари зарур [12].

Назаримизда, А.Қодирийни англаш учун бизга уйғоқ тафаккур керак. Уйғоқ тафаккур эса яратиш ишқида яшаётган бедор қалбларда бўлади. А.Қодирий “Ўткан кунлар”и билан халқимизни ана шундай бедорликка чақирган, ғофилликдан ва мудроқликдан уйғотгандек, бўлаверади. Ғафлат лаззатини енгиб бедор яшаганлиги учун ҳам А.Қодирий мангуликка даҳлдор бўлиш мартабасига эриша олди. Унинг асарлари халқимиз маънавий хазинасининг бебаҳо мулки сифатида яна қанча авлодларимизни тарбиялашга, қалб чашмаларининг очилишига хизмат қилаверади. Ҳамма авлоднинг ўз А.Қодирийлари бўлади, Отабеклари ва Кумушлари бўлади. Оила қураётган ва оила қурган яна қанчаларга оила муносабатлардаги халқимизнинг энг эъзозли жиҳатларини тарғиб қилаверади. Бугунги авлод ўрнатилган олиб ўқийдиган асарлар қаторида “Ўткан кунлар” сарбон бўлиши керак. Токи, бугунги авлод уни ғояларини англаб ета олсалар, келажакда ўз оиласида фарзандларига ўқиб бера олади, юртбошимиз таъкидлаганларидек, “.миллийлигимизни ва ватанпарварлик ғояларини сингдиришда “Ўткан кунлар” га тенг келадиган асар йўқ” [13].

Қодирийнинг ушбу романи нафақат ишқни, балки мустабид шўролар ҳукмронлиги давридаги халқнинг оғир турмуш-тарзини куйлаган ўлмас, дурдона асардир!

Ҳозирда бирортамизнинг хонадонимиз йўқки, Қодирийнинг асарлари бўлмаса ва унинг ижодидан ҳеч бўлмаганда битта асар мутолаа қилмаган одам бўлмаса, керак назаримизда. Агар шундайларга кўзимиз тушса, тўғриси уларга раҳмимиз келади. Чунки, унинг ҳар бир асарида инсонийлик, илм-маърифатлилик, шу билан бирга қалбдаги энг эзгу ҳислар, яъни муҳаббат туйғуси улуғланади. Ахир инсонни безаб турувчи, уни онгсиз мавжудотлардан ажратиб том маънода инсон қилиб турувчи асосий меъзонлар ҳам шу эмасми аслида!? [14].

Кўнглимиздан яна бир туйғу ўтади: бугун биз А.Қодирий орзу қилган даврда яшамоқдамиз. Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида жадал ривож топмоқда, Отабекларнинг армонга айланган орзулари энди, йўқ. Бугунги минглаб Отабеклар – ёшлар юрт таянчи, эртанги истикболи, миллат умиди чироқлари. Чунки, улар давлатимиз эътиборида ва эъзозида. Аждодларимиз орзу қилган адолат жамиятимиз ҳаётида тикланмоқда, иқтисодий юксалиш билан бирга маънавиятимиз тараққиётига, таълим ва тарбия масалаларига асосий эътибор қаратилмоқда. Бугун Янги Ўзбекистонни дунё тан олиб турибди.

Халқимизнинг бой маънавий оламини дунёга кўрсатиб бераётган асарлар қаторида “Ўткан кунлар”, албатта, бор. А.Қодирий сингари озодлигимиз ва кадриятларимиз ҳимоячилари яна қанча авлодларимиз учун меҳр қуёши, мангу тирик йўлбошчиларимиздир. Миллат руҳини бугунги ва келажак авлодларга тараннум этиш манбаларидан бўлган “Ўткан кунлар”ни қайта- қайта ўқимоқлик ва ўқоқлик саодати барчамизга насиб қилсин.

Иқтибослар / Сноски / References

1. Қосимов Б. ва бошқалар. Миллий уйғониш даври адабиёти. – Т., Маънавият, 2004. – Б. 401.
2. Мирвалиев С. Абдулла Қодирий ҳаёти ва ижоди. – Тошкент: Фан, 2004. – Б. 71-72.
3. Мирзаев С. XX аср ўзбек адабиёти. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2005.
4. Қодирий А. Ўткан кунлар. – Тошкент: Маънавият нашриёти, 2015.
5. Қодирий А. Ўткан кунлар. – Тошкент: Маънавият нашриёти, 2015.
6. Қодирий А. Ўткан кунлар. – Тошкент: Маънавият нашриёти, 2015.
7. Қодирий А. Ўткан кунлар. – Тошкент: Маънавият нашриёти, 2015.
8. Жўраева Д. Оилавий ажримлар. – Термиз, 2018.
9. Қодирий А. Ўткан кунлар. – Тошкент: Маънавият нашриёти, 2015.
10. Рафиқов Қ. Ватан ва миллат қайғуси. – Тошкент: Академнашр, 2020.
11. Худойбердиева Г. Миллийлик: кўринишлари, муаммо ва ечимлари.– Сурхон – Нашр, 2019.
12. Mirvaliyev S. Abdulla Qodiriy. – Тошкент: Fan, 2004.
13. Рафиқов Қ. Ватан ва миллат қайғуси. –Тошкент: Академнашр, 2020.
14. Мирвалиев С. XX аср ўзбек адабиёти. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2005.

**ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ЖУРНАЛИ**
4 ЖИЛД, 1 СОН,

**ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ**
ТОМ 4, НОМЕР 1

**JOURNAL OF
SOCIAL STUDIES**
VOLUME 4, ISSUE 1

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000